WOHL LEGACY
Empowering Communities. Transforming Lives.

Covenant & Conversation yazılarına yönelik cömert sponsorlukları için **Wohl Legacy**'ye teşekkürlerimizle

Arzuyu Dizginlemek

Tazria

Yeni bir fikrin insanlık sahnesine ilk çıkış anını tam bir hassasiyetle belirlemek zordur; bu gerçek, sevgi gibi belli bir şekli ve cismi olmayan bir fikir için özellikle doğrudur. Ama sevginin bir tarihi vardır.[1] Yunan ve sonraları Hıristiyan düşüncesinde *eros* ve *agape*, yani cinsel arzu ile insanlığın geneline yönelik fazlasıyla soyut sevgi arasında bir tezat vardır.

Haçlılar döneminde ortaya çıkan ve "bir hanımefendinin kalbini kazanmak" için bir yandan nezaket ve diğer yandan kahramanlık becerilerinin takdir edildiği davranış kodunu ifade eden şövalyelik kavramı vardır. Jane Austen'in romanlarında sunulan ve hikâyenin kadın kahramanına nasip olacak genç – veya pek de genç olmayan – adamın, "Dünyaca kabul edilmiş bir gerçektir; hali vakti yerinde olan her bekâr erkeğin mutlaka bir eşe ihtiyacı vardır"[2] savına örnek teşkil edecek şekilde doğru miktarda gelire ve bir malikâneye sahip olması gerektiği şartına tabi olan romantik sevgi vardır. Ve bir de, *Damdaki Kemancı*'da, devrim öncesi Rusya'da çocukları tarafından yeni fikirlerle tanıştırılan Tevye'nin, eşi Golde'ye dönerek şu diyalogu başlattığı an vardır:

> Tevye: Beni seviyor musun?
> Golde: Senin karınım ben!
> Tevye: Biliyorum! Ama beni seviyor musun?
> Golde: Onu seviyor muyum? Yirmi yıldır onunla yaşadım, onunla savaştım, onunla açlık çektim. Yirmi beş yıldır, yatağım onun yatağı…
> Tevye: Şşş!

[1] Ör. bkz. C. S. Lewis, *The Four Loves* [*Dört Sevgi*], New York: Harcourt, Brace, 1960. Ayrıca bkz. Simon May, *Love: A History*, New Haven: Yale UP, 2011 [*Aşkın Tarihi* (Everest, 2014)].
[2] Jane Austen'in *Gurur ve Önyargı* (Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları) kitabının ünlü giriş cümlesi.

Golde: Sevgi bu değilse nedir?
Tevye: O zaman beni seviyorsun!
Golde: Sanırım öyle!

İnsanlığın içsel tarihi, kısmen, sevgi fikrinin de tarihidir. Ve belli bir aşamada yeni bir fikir, Tanah dönemi Yisrael'de kendisini göstermektedir. Bunun izini en iyi, Tanah'taki en büyük Peygamberlerden biri olan Oşea'nın kitabında yer alan yüksek düzeyde imalı bir kısımda sürebiliriz.

Oşea MÖ sekizinci yüzyılda yaşamıştı. Krallık Şelomo'nun ölümünden beri bölünmüş haldeydi. Özellikle de, Oşea'nın yaşadığı kuzey krallığı, bir huzur ve refah döneminin ardından kanunsuzluk, putperestlik ve kaosa kaymıştı. MÖ 747 ve 732 yılları arasında tamı tamına beş Kral hüküm sürmüştü ki bu, bir dizi entrika ve kanlı iktidar mücadelesinin bir sonucuydu. Halk da gevşek ve umursamaz hale gelmişti:

> "Ülkede hiç sadakat ve şefkat, hiç Tanrı bilgisi yok; yalan yere yemin, inkâr, cinayet, hırsızlık ve zina var; tüm sınırları aşıyorlar ve cinayet cinayeti kovalıyor" (Oşea 4:1-2)

Diğer Peygamberler gibi, Oşea da Yisrael'in kaderinin, misyon duygusuna bağlı olduğunu biliyordu. Tanrı'ya sadık olduğu sürece Yisrael olağanüstü şeyler yapabilirdi: büyük imparatorluklar karşısında ayakta kalabilir ve antik dünyada, Göklerin ve Yeryüzünün Yaradan'ının egemenliği altında, herkesin vatandaş olarak eşit onura sahip olduğu benzersiz bir toplum üretebilirdi. Ancak sadakatsizce davrandığı takdirde, Yisrael, antik Yakın Doğu'da, daha büyük siyasi yırtıcılar karşısında ayakta kalma şansı pek az olan sıradan, küçük çaplı bir güç olmaktan ibaretti.

Oşea kitabını dikkate değer kılan, başlangıcında anlatılanlardır. Burada Tanrı, Peygambere bir fahişe ile evlenmesini ve ihanete uğramış bir sevgiye sahip olmanın nasıl bir şey olduğunu görmesini söyler. Oşea, Tanrı'nın, Yisrael'in ihanetine uğradığında nasıl hissettiğine dair bir fikre ancak bundan sonra sahip olabilecektir. Onları kölelikten özgürlüğe kavuşturduktan ve kendi ülkelerine getirdikten sonra, Tanrı onların geçmişi unuttuklarını, antlaşmayı terk ettiklerini ve yabancıların ilahlarına ibadet ettiklerini görmüştür. Ne var ki, onların Kendisi'ni terk etmiş oldukları gerçeğine rağmen Tanrı onları terk edememektedir. Bu, *Yahudi halkının Tanrı'yı sevmesinden çok, Tanrı Yahudi halkını sever* şeklindeki hayret verici fikri ileten, güçlü bir metindir. Yisrael'in hikâyesi, sadık Tanrı ile birçok kez sadakatsiz davranan halkı arasındaki sevgi hikâyesidir. Her ne kadar Tanrı bazen öfkelenirse de, buna rağmen affetmeden duramaz. Onları bir tür ikinci balayına çıkaracak ve taraflar, aralarındaki evlilik yeminlerini yenileyeceklerdir:

> "Bu yüzden, şimdi onun fikrini çeleceğim:
> onu çöle götüreceğim
> ve kalbine sesleneceğim…
>
> Seni Kendime ebediyen nişanlayacağım;
> Seni Kendime dürüstlük ve adaletle,
> şefkat ve merhametle nişanlayacağım.

Seni Kendime sadakatle nişanlayacağım,
Ve *A-Şem*'i bileceksin." (Oşea 2:16-22)

Yahudi erkekler, kol *tefilin*lerini taktıkları sırada, *tefilin* şeridini bir evlilik yüzüğü gibi parmaklarının etrafına sararlarken, Tanrı ile Yisrael arasındaki antlaşma ile evlilik bağı arasında açık bir kıyaslama içeren bu son cümleyi söylerler.

Ancak en yakın incelemeyi, bu peygamberlik mesajının ortasındaki bir *pasuk* hak etmektedir. Söz konusu *pasuk*, iplik iplik çözümlenmesi gereken iki karmaşık metafor içerir:

"O gün" – diye ilan ediyor *A-Şem*,
"Bana 'Kocam" [*İşi***]** diye sesleneceksin;
Bana artık 'Efendim' [*Baali*] diye seslenmeyeceksin." (Oşea 2:18)

Burada çifte cinas vardır. Tanah İbranicesinde *Baal*, "koca" anlamına geliyordu, ama bu, çok belirli bir anlamda, 'efendi, sahip, malik' demekti. Fiziksel, kanuni ve ekonomik baskınlığa işaret ediyordu. Bu aynı zamanda, Peygamber Eliyau'nun, Karmel Dağı'ndaki ünlü yüzleşmede sahte peygamberlerine meydan okuduğu Kenaani ilahının da adıydı. Baal (genellikle bir boğa şeklinde tasvir edilirdi), kısırlık ve ölüm tanrısı Mot'u mağlup etmiş olan fırtına tanrısıydı. Baal, yeryüzünü iyice ıslatan ve onu verimli hale getiren yağmurdu. Baal inancı, *tanrıya, bir güç simgesi olarak ibadet* şeklindeydi.

Oşea, bu tipteki bir ilişkiyi, İbranicede "koca" anlamında kullanılan diğer sözcükle – *iş* – çatıştırmaktadır. Burada Oşea, ilk erkeğin ilk kadına olan sözlerini hatırlatmaktadır:

"Şimdi bu kemiğimden kemik
Ve etimden ettir;
Ona "kadın" [*işa*] adı verilecek,
Çünkü adamdan [*iş*] alınmıştır." (Bereşit 2:23)

Burada, erkek-kadın ilişkisi, güç, üstünlük, iyelik ve kontrolden oldukça farklı bir şey üzerine dayandırılmaktadır. Erkek ve kadın, birbiriyle aynılık ve farklılık açısından yüzleşir. Her biri, diğerinin bir suretidir, ama buna rağmen her biri ayrı ve farklıdır. Kuvvet kullanımı olmaksızın onları birleştirmeye kabil olan tek ilişki, bir antlaşma şeklindeki evliliktir – her birinin, diğerine karşı, birbirine yararlı olacaklarına dair taahhüt altına girdiği bir karşılıklı sadakat ve sevgi bağıdır.

Bu, erkek ve kadın arasındaki ilişkiyi yeniden kavramlaştırmanın radikal bir yolu olmakla kalmamaktadır. Oşea, ayrıca, insanoğulları ile Tanrı arasındaki ilişkiyi görme şeklimizin de bu olması gerektiğini ima etmektedir. Tanrı, insanlığa, güç – fırtına, gök gürültüsü, yağmur – olarak değil, sevgi olarak; ve soyut, felsefi bir sevgi değil, tüm hüsran ve ihanetler karşısında dahi ayakta kalan derin ve baki bir tutku ile elini uzatmaktadır. Yisrael Tanrı'ya her zaman sevgiyle davranmıyor olabilir, demektedir Oşea; ama Tanrı, Yisrael'i sevmektedir ve bunu yapmayı hiçbir zaman bırakmayacaktır.

Tanrı'ya yönelik yaklaşım şeklimiz, diğer insanlara olan yaklaşım şeklimizi etkiler. Oşea'nın mesajı budur – ve tam tersi de doğrudur: *diğer insanlara yönelik yaklaşım şeklimiz,*

Tanrı hakkındaki düşünme şeklimizi etkiler. Yisrael'in MÖ sekizinci yüzyıldaki siyasi kaosu, dini dağınıklığıyla yakından bağlıydı. Yolsuzluk ve istismar üzerine kurulu bir toplum, gücün hakka üstün geldiği bir toplumdur. Bu Yahudilik değil, putperestliktir; Baal tapınmasıdır.

İşte şimdi, Tanrı ile Yisrael arasındaki antlaşmanın işaretinin neden *Mila* (sünnet) olduğunu anlayabiliriz. Bu emir, bu hafta okuyacağımız Tazria *peraşa*sında verilmektedir. İnancın, güce tapmanın ötesine geçebilmesi için, erkekler ve kadınlar arasındaki en mahrem ilişkiyi etkilemesi gerekir. Antlaşma üzerine kurulu bir toplumda erkek-kadın ilişkileri, erkek baskınlığından, erkeğin iktidarından, cinsel arzulardan ve sahip olma, kontrol etme ve ele geçirme dürtülerinden farklı ve daha ince, daha nazik bir şey üzerine inşa edilir. *Baal, iş* haline gelmelidir. Alfa erkeği, ilgili, umursayan bir kocaya dönüşmelidir. Cinsellik kutsallaştırılmalı ve karşılıklı saygı yoluyla, ölçülü hale getirilmelidir. Cinsel dürtü, artık sahip olma peşinde koşmayacak ve bunun yerine, sevmekten memnun olacak şekilde sünnet edilmeli, dizginlenmeli ve bir çerçeve içine alınmalıdır.

Dolayısıyla *monoteizm* ile *monogami* arasında kazara olmanın ötesinde bir bağlantı vardır. Her ne kadar Tanah'taki kanun monogamiyi emretmiyorsa da, buna rağmen onu insanlık hikâyesinin en başından itibaren normatif durum olarak tasvir etmektedir: Adam ve Hava, bir erkek ve bir kadın. Bereşit'te bir atamızın birden fazla kadınla evlendiği her seferde, gerginlik ve ızdırap vardır. Bir olan Tanrı'ya yönelik bağlılık, tek bir insana yönelik bağlılıkta yansıtılır.

İbranicede, genellikle "inanç" veya "iman" şeklinde çevrilen *emuna* sözcüğü, aslında sadakat, bağlılık anlamına gelir. İşte bu, tam da kişinin evlilik yaptığı zaman üstlendiği taahhüttür. Diğer taraftan, peygamberlerin bakış açısından, putperestlikle zina arasında bağlantı vardır. Tanrı'nın Yisrael'i Oşea'ya tarif etme şekli böyledir. Tanrı Bene Yisrael ile evlenmiştir, ama onlar, putlara tapmak suretiyle, zina eden bir kadın rolüne bürünmüşlerdir (Oşea 1-2).

Bir karı-koca arasındaki sevgi – aynı anda hem kişisel ve ahlaki, hem de tutkulu ve sorumlu olan bir sevgi – Tanrı'nın bize olan sevgisini ve bizim O'na yönelik ideal sevgimizi anlamamıza yardımcı olmaya en yakın sevgidir. Oşea "*A-Şem*'i bileceksin" dediği zaman soyut anlamda bir bilgiden bahsediyor değildir. Yakınlık ve ilişki bilgisini; bir bilinci diğerinden ayıran metafiziksel uçurumun iki yanındaki benliklerin dokunuşunu kastetmektedir. Erosun, insanlıkla Tanrı arasındaki sevginin son derece insani, ama aynı zamanda son derece mistik ifadesi olan *Şir Aşirim* (Ezgiler Ezgisi) kitabının teması budur. Bu aynı zamanda Yahudilikteki tanımlayıcı cümlelerden birinin de anlamıdır:

"Tanrın *A-Şem*'i tüm kalbinle ve tüm canınla ve tüm kuvvetinle sev" (Devarim 6:5)

Yahudilik en başından itibaren bir yanda cinsellik ve şiddet, diğer yanda evli eşler arasında sadakat ve toplumsal düzen arasında bir bağlantı kurmuştur. Evliliğin *kiduşin*, "kutsama" olarak adlandırılması bir tesadüf değildir. Antlaşmanın kendisi gibi, evlilik de, iki taraf arasında her birinin diğerinin bütünlüğünü tanıdığı, yeni bir yaşamı var etmek üzere bir araya geldikleri zaman bile aralarındaki farklılıklara saygı gösterdikleri bir sadakat taahhüdüdür. Antlaşma dini bağlılık için ne ise, evlilik de toplum için odur: sevgiyi; güç, servet veya *force majeure* değil, yaşamın üretken ilkesi haline getirmek.

Tıpkı maneviyatın Tanrı ile aramızdaki en mahrem ilişki olması gibi, aynı şekilde cinsellik de başka bir kişiyle aramızdaki en mahrem ilişkidir. *Berit Mila* Yahudi inancının ebedi işaretidir, çünkü ruhun yaşamını bedenin tutkularıyla birleştirerek, bize her ikisinin de, tevazu, kendine hâkim olma ve sevgi tarafından yönetilmesi gerektiğini hatırlatır.

Berit Mila, erkeği *baal*'dan *iş*'e, baskın ve egemen partnerden seven bir kocaya dönüştürür – tıpkı Tanrı'nın Oşea'ya, antlaşma halkı ile arasındaki Kendi ilişkisinde aradığı şeyin bu olduğunu söylemesi gibi. *Berit Mila* biyolojiyi maneviyata dönüştürür. Erkeğin içgüdüsel üreme dürtüsü, bunun yerine, ortaklık ve karşılıklı tasvibe dayalı antlaşmasal bir eylem haline gelir. Bu nedenle *Berit Mila*, insani uygarlıkta, Avraam'ın monoteizminin ta kendisi kadar belirleyici bir dönüşü işaretlemiştir. Her ikisi de, ilişkinin temeli olarak gücü terk etmek ve bunun yerine kendimizi Dante'nin "güneşi ve diğer yıldızları hareket ettiren sevgi"[3] diye adlandırdığı olguyla aynı hizaya sokmakla ilgilidir. *Berit Mila*, sevgide yaşayan sadakatin fiziksel ifadesidir.

ŞABAT SOFRASI İÇİN SORULAR

1. Bu haftaki *Covenant & Conversation* sevgi ve evlilik hakkındaki düşünce şeklinizi değiştiriyor mu?
2. Bu haftaki *Covenant & Conversation* Tanrı'nın, halkı ile arasındaki ilişkisi hakkındaki düşünce şeklinizi değiştiriyor mu?
3. "*Yahudi halkının Tanrı'yı sevmesinden çok, Tanrı Yahudi halkını sever.*" Yahudi tarihinde bu savı destekleyecek bir delil bulabiliyor musunuz?

Jonathan Sacks
THE RABBI SACKS LEGACY TRUST
www.RabbiSacks.org @RabbiSacks
The Rabbi Sacks Legacy Trust, PO Box 72007, London, NW6 6RW • +44 (0)20 7286 6391 • info@rabbisacks.org
© Rabbi Sacks • All rights reserved

[3] *İlahi Komedya* 33:143-45.